

Katolikus morálteológiai megfontolások a Covid-19 vakcina használhatóságáról szükséghelyzetben

Papp Miklós

A katolikus keresztény ember szeretne szorongatott helyzetben is erkölcsösen dönteni, és ezt a lelkiismereti döntését támogatja több vatikáni dokumentum is. A vakcina alkalmazhatóságának vannak orvosi és etikai feltételei, s a katolikus Egyház a Lélek vezetésével a mindkét terület kiemelkedő szakembereire akar támaszkodni. Nem könnyű ebben a kényes és komplex kérdésben jól tájékozódni, mert az igazságot befolyásolni akarják politikai, gazdasági érdekek, olykor találkozunk önjelölt virulógusokkal és rigorista önjelölt morálteológusokkal. Vannak, akiknek a *társadalmi és egyházi zavar érdekük*, s vannak, akik naiv oltásellenességükkel vagy tudatos bomlasztó megszólalásaikkal ehhez hozzájárulnak. Akinek van saját szakmai képzettsége, az tudja, milyen naiv vagy egyesesen ostoba véleményeket tudnak megfogalmazni az ő szakmai döntéseire vonatkozóan a nem kompetensek, vagy az idegen érdektől befolyásolt egyének. Ezért az Egyház is *a Lélek vezetésével a kompetens szakemberekre* támaszkodik: az orvosokra és a morálteológusokra, hogy kialakítsa az álláspontját. Az igaz hit és az élet védelmén gondolkodó egyházi bizottságokba olyan orvosokat és teológusokat választottak¹, akik a legmagasabb szintű tanácskozást tudják a Lélek vezetésével folytatni, melyre az oltásra váró egyén egyedül aligha lenne képes. A lelkiismeretünknek támpontokra van szüksége, s ezek a hivatalos egyházi bizottságok *olyan szintű igazságkeresést* hajtottak végre, melyre képtelen az egyedi ember (még ha képzett is valamiben). A vatikáni dokumentumok biztos tájékozódási pontokat nyújtanak a lelkiismeretünknek, ezzel tehermentesítik és segítik a döntését ebben a bonyolult kérdésben.

Mindenekelőtt be kell látni, hogy szükséghelyzetben vagyunk: keresztényként szeretnénk az elveinkhez is hűek lenni, de *nem csak az elveket kell menteni, hanem a konkrét életeteket is*. Tűzoltásra, azonnali cselekvésre van szükség, persze mindig megfontolva a közép-, és hosszú távú hatásokat is. A tudomány mai álláspontja szerint a vakcina kell, ez a vírus és a gyors mutációi most nem győzhetők le másként (pl. kijárási tilalommal, maszkokkal). A katolikus Egyház erkölcsi vizsgálata azonban nem csak a használat, az elosztás igazságosságára vonatkozik, hanem az előállítás etikusságára is, ahol a vita a fejlesztéshez használt, abortuszról származó vagy mesterségesen előállított csíravonalak „biológiai anyagára” vonatkozik. Mindenesetre morális kérdés, hogy a jelen helyzetben erkölcsileg megengedhető-e a vakcinák használata, hogyan viszonyuljunk az abortuszhoz valamiképpen kapcsolható vakcinákhoz, mennyire kell a közösségi szempontokat megfontolnia az egyedi embernek, az életveszély nyomós oka mire hatalmazhat fel?

A rosszban való közreműködés morális tana

Mindenekelőtt el kell merülni a rosszban való közreműködés morális tanításában, és sebészi finomsággal tudni kell szétválasztani a finom árnyalatokat. Sokkal könnyebb bárdal vagdalkozni ott, ahol precíz szikére van szükség. *A hívő cselekvő felelős akar maradni* a társadalom, a struktúrák és a szakmai kompetenciák szövevényes hálózatában is, a saját méltóságát akarva vállalja a fársztó szellemi precizitást. Klaus Demmer,² német morálteológus, utolsó írásaiban kifejezetten érzékenyen reagált a „közreműködés” fogalmára: a modern demokráciában és globalizációban hihetetlenül bonyolulttá válik a lelkiismeret-vizsgálat, ha elkezdjük nézni, hogy vajon szavaimmal, szavazatommal, adómmal mihez

¹ Érdemes megnézni, kik is a tagjai a Pápai Életvédő Akadémiának:

<http://www.academyforlife.va/content/pav/en/the-academics/ordinary.html>

² KLAUS DEMMER, *Bedrängte Freiheit: Die Lehre von der Mitwirkung - neu bedacht*, Herder, Freiburg 2010.

is járulok hozzá. Már egy csésze kávé elfogyasztásával is kiket támogatok ill. taszítok hátrányba? A munkamegosztás, a globalizáció folyamatában a rosszban való közreműködés morális tanát magasabb szintre kell emelni. Ahogy a demokráciában, a munkamegosztás világában, a globalizációban egymás javaiból is részesülünk, úgy sajnos egymás bűneiből is. A konkrét tetteinknek nem csak az individuális hatásait kell megvizsgálnunk, hanem az emberiség bonyolult hálózatára, a struktúrákra való hatását is. Bármennyire törekszünk a legeslegártatlanabb életre, ha csak egy liter benzint tankolunk, máris belekerültünk az emberi tettek szövevényébe.

Az ember nem monász, nem egy zárt világ, nem befolyásolhatatlan „tank”, hanem társas lények vagyunk, egymás tetteire hatással vagyunk. Lelkiismeret-vizsgálatunkban és gyónásukban túlzottan megszoktuk, hogy szinte csak a személyes bűneinkre figyeljünk, és el szokott siklani a tekintetünk elől, hogy vajon mennyire hatottunk mások bűneire, mennyire vettünk részt mások rossz tetteiben, mennyire erősítettük a bűn struktúráit. A klasszikus morálteológia a mások bűnében való közreműködést nevezi „idegen bűnnek” is, hiszen más követi el, de valamilyen szinten részt veszek benne.

A rosszban-bűnben való közreműködés differenciált lehet. Alapvető különbség van a formális és a materiális közreműködés között: *a formális (lényegi) közreműködés* azt jelenti, hogy a másik bűnében tudatosan részt veszek, arra bátorítom, tanácsot adok rá, konkrétan segítek neki. Ilyenkor az ő bűne az enyém is, hiszen én magam is szándékosan és tevékenyen részt vettem a bűnben. Ha szándékosan lopott árut vásárlak, ha tanácsot adok öngyilkossághoz, ha fedezem a házasságtörőt – akkor ezzel támogatom, segítem a mások által elkövetett bűnt, így az engem is terhel (morálisan és jogilag is). Ezzel szemben a *materiális (eszközszerű) közreműködés* azt jelenti: valamilyen eszközzel-matériával részt vettem a bűnben, de nem akartam, nem is tudtam, hogy ezzel támogatom a másik bűnét. Ha pl. a szomszéd elkéri a lapátot, s hazamegy agyonverni a felségét, bűnöm-e? Ha tudtam róla, még bíztattam is rá, akkor nekem is bűnöm, de ha semmit nem sejtettem, akkor nem bűnöm, akkor csak „matériát – lapátot” adtam hozzá.

A materiális közreműködés tovább bontható *azonnali (közvetlen, direkt) és közvetített (indirekt)* kategóriákra, attól függően, hogy az az együttműködés önmagában a bűnös tetteben való részvétel, vagy távolabbról járulok hozzá valamilyen materiával a bűnös tethez. Minél távolabbi a támogatásom, annál kevésbé terhel engem. Továbbá meg lehet különböztetni *a lényegi és esetleges közreműködést*: a lényegi közreműködés nélkül a bűnös tett nem is jött volna létre (tehát főszereplő vagyok), míg az esetleges közreműködésben csak mellékszereplő: ő már eldöntötte, végre is akarja és tudja is hajtani nélkülem is a bűnt (egy abortusznál ezért az orvos szerepét többnyire lényeginek tartjuk, míg a segédkezésre beosztott ápoló szerepét esetlegesnek). További megkülönböztetés az *aktív* vagy *passzív* közreműködés, hogy aktívan veszek-e részt a másik cselekvésében, vagy passzívan, azaz nem akadályozom meg. De hogy a megakadályozás kötelessége meddig terjed, az kompetencia kérdése: inkább azt mondanánk, ami a kompetenciánkban van, ott igyekezzünk megakadályozni, de nem mindenki felelős mindenért. A szándékos abortuszban *szándékosan (formálisan) részt venni* mindig bűn, akár aktívan bíztatunk rá, részt veszünk benne, akár passzívan semmit nem teszünk ellene, jóllehet tehetnénk (pl. családtagként). Bűnben a szándékos, formális közreműködés mindig tiltott, azaz tudatosan, szándékosan, aktívan bűnt nem támogathatunk. Ám a materiális közreműködés megítélésénél óvatosnak kell lenni, sok szempontot kell mérlegelni. Általánosságban elmondható: minél távolabbi az indirekt közreműködés és minél arányosabb-sürgetőbb okkal teszi azt valaki (főleg szükséghelyzetben), annál inkább elfogadható.

Hivatalos egyházi dokumentumok

A vakcinák használatában lelkiismeretünket öt fontos egyházi dokumentum támogatja, melyek tanításában folytonosság figyelhető meg. A dokumentumok XVI. Benedek és Ferenc pápa kormányzásakor, a Pápai Életvédő Akadémia és a Hittani Kongregáció tekintélye alatt jelentek meg, melyekkel nem versenyezhet egy egyszerű teológus véleménye.

Pápai Életvédő Akadémia: Morális reflexió azon vakcinákra, melyek abortuszról származó sejteket használtak fel

2005-ben XVI. Benedek pápasága alatt a Pápai Életvédő Akadémia kiadott egy alapos morális reflexiót az abortált magzatok sejtjeit felhasználó vakcinák használhatóságáról és a rosszban való közreműködésről.³ Ebben először is rögzítik, hogy a védőoltások sokat segítettek az emberiségnek, üdvözlendő a járványok elleni küzdelem, így a katolikus kereszténység nem áll be azon vallások sorába, melyek élből oltásellenesek. Aztán pontosan néven nevezik, hogy mely védőoltások kötődnek abortuszban elhunyt magzatokhoz. Az abortusz és a védőoltások vonatkozásában 3 csoportot különböztetnek meg: (1) akik szándékosan és tevékenyen részt vesznek az abortuszban, (2) akik részt vesznek ilyen vakcinák tömeges forgalmazásában, (3) akik egészségügyi okból kénytelenek használni. Akik szándékosan részt vesznek az abortuszban, akár direkt szándékosan, akár indirekt a „biológiai anyagért” a vakcinák előállításához, valójában ugyanazon bűnt követik el. Ha valaki csak az ilyen vakcinák terjesztésében vesz részt, az is elvileg erkölcsileg tiltott, hiszen ez is hozzájárulás lehet az abortuszok ösztönzéséhez az ilyen vakcinák előállítása céljából. Persze hangsúlyozni kell, hogy a termelés tervezésében, végrehajtásában, marketingjében résztvevők *morális felelőssége különböző*: mindig nagyobb a nagy döntést hozók felelőssége, mindig kevesebb a felelőségük azoknak, akik kevésbé vannak döntési helyzetben. Megemlítendő az oltóanyagok gyártóinak passzív anyagi közreműködése, amennyiben nem utasítják el nyilvánosan az abortuszt, s nem ösztönzik a kutatókat az erkölcsi rossztól mentes alternatív oltások kikutatására.

A Pápai Életvédő Akadémia hangsúlyozza: akik használják az oltást sürgető helyzetben, azok kapcsolata az abortusszal „nagyon távoli” közvetett (indirekt) materiális közreműködés. Bár használják a vakcinát, de *szándékosan* sem formálisan, sem passzívan nem támogatják az abortuszt. A közreműködés intenzívebb azon hatóságok, nemzeti egészségügyi rendszerek részéről, akik elfogadják azt a vakcinát, s csak azt kínálják a polgároknak. Tehát a felhasználó személy nagyon a láncolat végén van, mindenki, aki kompetensebb az ilyen vakcina létrejöttért, terjesztésért, hatósági elfogadásért, felelősebb, mint az egyén.

A Pápai Életvédő Akadémia azonban nem siklik el afelett, hogy azért a passzív, materiális együttműködés sem semmi. A hívőknek kötelességük szembeszállni a „halál kultúrájával”, még ennek *a távoli passzív materiális együttműködésnek is a megszüntetése a cél*. Nem lehet sem egyénileg, sem társadalmilag szóltanul asszisztálni a gyógyszeripar bizonyos erkölcstelen módszerei felé. Ezért a keresztény hívőknek kötelességük az alternatív oltóanyagot igénybe venni, nyomást gyakorolni a politikai hatóságokra és egészségügyi rendszerekre, hogy tegyék elérhetővé az erkölcsileg kifogásolhatatlan vakcinákat. Az Egyház egészének ezen a területen biztosan többet kellene tennie, hogy legyenek elhivatott keresztény kutatók, jusson kutatási támogatás az etikailag kifogástalan vakcinák fejlesztésére, s az állami hatóságok tegyék elérhetővé az ilyen oltóanyagokat.

A nagy kérdés: mi van, ha sürgető az életveszély, s ha nincs erkölcsileg kifogásolhatatlan vakcina? A Pápai Életvédő Akadémia elfogadhatónak tartja a tartózkodást a védőoltástól, ha ez megtehető anélkül, hogy a lakosság egészét súlyos kockázatoknak tennénk ki. Ha azonban súlyos veszély fenyegeti a közösséget, ha nincs más vakcina, akkor *„az erkölcsi problémákkal küzdő oltásokat is átmenetileg fel lehet használni”*. Az erkölcsi ok az, hogy a távoli materiális együttműködés elkerülése nem kötelező, ha *súlyos veszély* áll fenn. Ilyen esetben *arányos okot* találunk az oltóanyag elfogadásához. Persze továbbra is küzdeni kell az etikailag gátlástalan módszerek, gyógyszeripari szereplők erkölcstelen eljárása ellen. De a Pápai Életvédő Akadémia nagyon józanul állítja: *ennek a csatának a terhe nem kerülhet az ártatlan lakosság életébe*.

Hittani Kongregáció: Dignitas personae (instrukció bioetikai kérdésekről)

³ <https://www.immunize.org/talking-about-vaccines/vaticandocument.htm>

2008-ban a Dignitas personae⁴ instrukciót bioetikai kérdésekről a Hittani Kongregáció adta ki XVI. Benedek pápa kormányzása alatt. A dokumentum 34. pontja ismerteti: a tudományos kutatáshoz néha használnak olyan sejtvonalatokat, melyek jogellenes beavatkozás eredményeképpen jöttek létre, s ez etikai állásfoglalást tesz szükségessé a gonosz tettel való együttműködés területén. Az Egyház először is leszögezi, hogy *súlyos bűnnek tartja a szándékos abortuszt, valamint az embriókon végzett kísérleteket, melyek még ha jó célt is követnek, elkerülhetetlenül halálosak az embriók számára.* A 35. pont megkülönbözteti azokat a kutatókat, akik saját maguk állítanak elő ilyen embriókat és ölik meg őket, ill. azokat, akik nem maguk abortálnak vagy hajtanak végre ilyen tetteket, de a kutatóközpontjukon kívüli eredetű „tiltott eredetű biológiai anyagot” mégiscsak felhasználják. A Donum vitae (I,4) utasítása szerint az embriók tetemeit is tisztelet illeti, az abortuszban való bűnrészességet ezeknek a távoli kutatóknak is kerülniük kell. *Szó sincs tehát arról, hogy a cél szentesítené az eszközt, de még csak az is kerülendő, hogy a tőlünk függetlenül elkövetett rosszból utólag hasznot hajsunk.* A Dignitas personae nem tartja elégségesnek a függetlenségre való hivatkozást, miszerint mások követik el a súlyos igazságtalanságot, egyesek csak használják az általuk szolgáltatott „biológiai anyagot”. Vannak kutatók és vannak etikai érvelések, melyek ezt eltűrhetőnek tartják. Ám a katolikus Egyház markánsabban az életvédelem pártján áll: el kell határolódnunk egy ilyen tisztességtelen rendszertől, a hallgatólagos együttműködéstől. Az Egyház mindig is sürgette: meg kell próbálni más úton eredményekhez jutni. Persze ez a „más út” sokszor lassabb, rengeteg pénzt és elhivatott kutatókat igényel, de nem egyszer derült már ki, hogy igenis járható (pl. összejtek kinyerésének vitája). Azt azonban a Dignitas personae is leszögezi: minden kutatónak nem lelkiismereti kötelessége minden orvosi igazságtalanság ellen tiltakozni, nem lehet ezzel túlterhelni a lelkiismeretüket. Ami a szakmai kompetenciájukban áll, az ellen küzdjenek, ahol tudják, ott védjék az életet.

A Dignitas personae is elismeri: ezen általános elveken túl súlyos okok esetén *arányosan* kell megítélni az egyes kutatók (és felhasználók) felelősségét. Vannak, akiknek ilyen eredetű gyógyszerre van szükségük. „Természetesen ezen általános keretek között differenciált felelősségek vannak. *Súlyos okokból az említett 'biológiai anyag' használata erkölcsileg arányos és jogos lehet.* Például a gyermekek egészségét fenyegető veszély felhatalmazhatja a szüleiket a tiltott eredetű sejtvonalak felhasználásával készített oltások használatára, de mindannyian kötelesek kifejezni ezzel kapcsolatos nézeteltéréseiket és megkövetelni, hogy az egészségügyi rendszerek más típusú oltásokat is elérhetővé tegyenek. Azt is meg kell jegyezni, hogy azokban a vállalatokban, amelyek tiltott eredetű sejtvonalatokat használnak, a termelés irányát eldöntő felelőssége nem azonos azzal, akinek nincs döntési jogköre.” Azaz: a Dignitas personae *védi az általános elveket, de életveszélyesen sürgető helyzetben tudja, hogy a fennálló életet is védeni kell.*

Pápai Életvédő Akadémia: Állásfoglalások a vakcinákról

A vakcinákról a Pápai Életvédő Akadémia 2005-ben és 2017-ben (Benedek és Ferenc pápa alatt egyaránt) adott ki állásfoglalást, az utóbbit közösen az Olasz Püspöki Konferenciával és az Olasz Katolikus Orvosok Szövetségével egyetértésben.⁵ Kijelentik, *hogy a mai vakcinák „nagyon távol vannak az eredeti abortuszoktól”, s nem jelentik azt az erkölcsi közreműködés kötelékét, ami etikailag megengedhetlenné tenné a használatukat.* „A gyermekkorban leggyakrabban alkalmazott oltások előállításának technikai jellemzői arra engednek következtetni: kizárjuk, hogy erkölcsileg releváns együttműködés folyik azok között, akik ma használják ezeket az oltásokat, és az önkéntes terhességmegszakítás gyakorlata között. Ezért úgy gondoljuk, hogy *az összes klinikailag ajánlott oltás szilárd lelkiismerettel alkalmazható,* és hogy az ilyen oltások alkalmazása nem jelent valamiféle együttműködést az önkéntes terhességmegszakítással. Bár továbbra is fennáll az az elkötelezettség, hogy

⁴https://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_con_cfaith_doc_20081208_dignitas-personae_en.html

⁵ <http://www.academyforlife.va/content/pav/en/the-academy/activity-academy/note-vaccini.html>

az előállítás során egyetlen vakcina se kapcsolódjon semmilyen abortuszról származó anyaghoz, mégis fennáll a védőoltás használatának erkölcsi felelőssége a gyermekek és az egész népesség súlyos egészségügyi kockázatainak elkerülése érdekében.”

Hittani Kongregáció: Megjegyzések a COVID-19 elleni vakcinák erkölcsi használhatóságáról

A katolikus hit markáns öre, a Hittani Kongregáció 2020.12.21-én szintén kiadott egy állásfoglalást a Covid-19 elleni védőoltásról.⁶ Megismétli a Dignitas Personae állítását, hogy a felelősség különböző mértékű: akiknek nagyobb a döntési kompetenciájuk az erkölcsileg kifogásolható vakcinák előállításában és terjesztésében, azoknak súlyosabb a felelősségük, mint akik minderről nem dönthetnek. *Ha nem állnak rendelkezésre erkölcsileg abszolút kifogástalan vakcinák (mert nem léteznek, vagy a speciális hűtési körülményeik nem megoldhatóak mondjuk egy szegény országban, ill. ha a hatóságok nem engedik elérhetővé tenni az ilyen vakcinákat), akkor „erkölcsileg elfogadható olyan Covid-19 vakcinák beadása, amelyek kutatásában abortált magzatok sejtanyagát használták.”* Az erkölcsi indoklás az, hogy a bűnben való közreműködés a felhasználó részéről távoli passzív materiális közreműködés. Ha az egyszerű embernek nincs is szabad választási lehetősége, akkor nem is beszélhetünk bűnről. Szabad hozzájárulás csak ott van, ahol van választási lehetőség: ha nincs más vakcina, akkor éppen a szabadság van bekorlátozva. A Hittani Kongregáció *nem teszi kötelezővé az ilyen vakcinák kerülését*, ha súlyos veszély áll fenn (pl. súlyos kórokozó akadálytalan terjedése). Ilyen esetben minden, klinikailag biztonságosnak és hatékonynak elismert oltás jó lelkiismerettel alkalmazható, hiszen az ilyen vakcinák használata nem jelent szándékos, formális együttműködést azzal az abortusszal, amiből az oltás előállításához szükséges sejtek származnak. Az, hogy ilyen *sarokba szorított helyzetben* az Egyház el tudja fogadni az ilyen vakcinák használatát, semmiképpen sem jelenti, hogy erkölcsileg jóváhagyná az abortuszt és ne sürgetné a kutatókat más, etikailag elfogadható vakcinák felkutatására. A Kongregáció is hangsúlyozza, hogy az oltás nem kötelező, *önkéntesnek* kell lennie. De felhívja a figyelmet, hogy a *mérlegelésnél nem csak a saját egészséget, hanem a közjót, mások egészségét is figyelembe kell venni.* A jelen helyzetben minden más hatósági korlátozáson túl nem tudjuk mással megállítani a járványt, mint a vakcinával, így a közjó érdekében ajánlható a védőoltás, különösen az olyanok védelmében, akiket nem lehet beoltani, és akik a legkiszolgáltatottabbak. Végül felszólít a Kongregáció, hogy az oltás ingyenesen legyen elérhető a szegények számára is, a diszkrimináció ezen a téren is igazságtalanság lenne.

Vatikáni Covid-19 Bizottság és a Pápai Életvédő Akadémia közös nyilatkozata

A legfrissebb dokumentumot a katolikus Egyházban létrehozott Vatikáni Covid-19 Bizottság és a Pápai Életvédő Akadémia közösen adták ki 2020. december 29-én „Vakcina mindenkinek. 20 pont a tisztességesebb és egészségesebb világért” címmel.⁷ A dokumentum megismétli a korábbi hivatalos állásfoglalásokat, azaz tantóhivatali folytonosság áll fenn a korábbiakkal. A dokumentum is hangsúlyozza, hogy *szükséghelyzetben vagyunk*, amit ráadásul más szükséghelyzetek is fokozhatnak (egészségügyi, gazdasági, ökológiai), így azonnali intézkedésre van szükség. Itt is hangsúlyt nyer, hogy a vakcina legyen mindenki számára elérhető, ingyenes, különös figyelemmel kell lenni a legkiszolgáltatottabb személyekre és a legszegényebb országokra. Megerősíti a Dignitas Personae állítását, miszerint a közegészségügy célja nem igazolhatja az oltások előállításához a szükséges abortuszt, keresni kell más vakcinák előállítását. A jelen helyzetben azonban a felelősség differenciált.

⁶<https://press.vatican.va/content/salastampa/en/bollettino/pubblico/2020/12/21/201221c.html> Magyarul kivonat: <https://www.vaticannews.va/hu/papa/news/2020-12/papa-hittan-kongregacio-abortusz-sejt-vakcina-torvenyes-erkolcs.html>

⁷ <https://press.vatican.va/content/salastampa/it/bollettino/pubblico/2020/12/29/0697/01628.html#notaing>

A súlyos okok erkölcsileg arányosak lehetnek az így készült vakcinák használatának igazolására. A dokumentum csatlakozik a Pápai Életvédő Akadémiához: bár elköteleztük magunkat az erkölcsileg kifogástalan vakcinák előállítására mellett, mégis elfogadható a védőoltás a súlyos lakossági megbetegedések megelőzése érdekében. A dokumentum leszögezi: kizárt az erkölcsileg releváns közreműködés ma az ilyen oltások használata és a szándékos abortusz között. Minden klinikailag ajánlott oltás szilárd lelkiismerettel alkalmazható, hiszen az ilyen vakcinák alkalmazása nem jelenti az együttműködést az önkéntes terhességmegszakításban. Ez azokra az esetekre is vonatkozik, amikor alternatíva hiányában arra hivatkozva utasítanak vissza az oltást, hogy nem akarnak hasznot húzni egy önkéntes terhességmegszakítás eredményéből. Megismétlik a Hittani Kongregáció álláspontját: „erkölcsileg elfogadhatónak tekinthető az olyan Covid-19 elleni vakcinák alkalmazása, amelyek a megszakított magzatok sejtvonalaikat használták fel kutatási és gyártási folyamatukban. Itt passzív materiális (és nem formális, lényegi) közreműködésről van szó, ami közvetett és távoli közreműködés, ezért az etikailag tiltó kritériumok nem kötelezőek.” Az oltás szabad, de visszautasítása kockázatot jelenthet a többiek számára. Egyrészt azok miatt is fontos az oltás, akik nem oltathatják be magukat (pl. a betegségeik miatt), másrészt a kórházi túlterheltség megelőzése érdekében, hiszen az egészségügy összeomlása újabb súlyos károkat okozna.

A szabadalmazás témakörében elfogadja a dokumentum, hogy a vakcinák kifejlesztéséhez állami és magántőke is befektetésre került, s a munkások jogosak a bérükre. Mivel nem egy természeti adottság felfedezéséről van szó, hanem emberi találmányról, ezért jogos, hogy a befektetők, kutatók, dolgozók is megkapják anyagi kompenzációjukat. Mégis fontos, hogy a *vakcina közjává váljon*, azaz szabadon, ingyenesen, mindenki hozzáférhessen. Az oltást a közjóért fejlesztették ki, mindenki számára ingyenesen elérhetővé kell tenni, különös tekintettel a legelesettebbekre. Nem növelhetjük a társadalmi egyenlőtlenségeket azzal, hogy a szegényeket marginalizáljuk, nem kisebb az ő személyes méltóságuk. A vakcina nem lehet sem a gazdagok, sem a gazdag országok magántulajdona. Nem válhat egy ilyen közkinccs az individuális érdekek, a nacionalista önzés foglyává, a piac törvényei nem előzhetik meg a szeretetet, s az egész emberiség egészségének az érdekeit. Az Egyház nemzetközi összefogást sürget a jó kutatás, a gyors előállítás és globális terjesztés érdekében, hiszen ekkor egyre inkább meg tud valósulni a „globális testvériesség”, az emberiség nagycsaládjának egysége.

Természetesen újabb erkölcsi kérdést vet fel a vakcina elosztásának gyakorlata. A morálteológiában régi elv az *ordo caritatis tana*, ami azt jelenti: a szeretet akar szeretni, de okosan, azaz fel kell állítania egy sorrendet. Alázatosan el kell ismernünk, hogy nem vagyunk istenek, hirtelen nincs mindenki számára vakcina, így az *ordo caritatis alázatból és hatékonyságból sorrendet állít fel*. Az elosztás igazságossága sok szempontot vesz figyelembe: prioritást élveznek, aki a küzdelem frontvonalában állnak (egészségügyi dolgozók), akik a legveszélyeztetettebbek (idősek, betegek), akik a közjó, a közrend miatt sok emberrel vannak kapcsolatban (pl. rendvédelmi dolgozók, tanárok). A dokumentum javasolja a globális ellátásban a helyi egyházakkal való összefogást, a helyi kultúrák tiszteletben tartását, a civil kezdeményezéseket, a magánszektor segítségének koordinálását is.

Országos Katolikus Bioetikai Központ (USA)

Végül megfontolásra érdemes az amerikai katolikus bioetikusok, orvosok 2020.12.08-i nyilatkozata – bár nem vatikáni bizottságról van szó. A bioetikai központ tudósai szerint létezik egyfajta „*etikai hierarchia*” a COVID-19 elleni vakcinák között. A legjobb oltóanyagoknak azokat nevezik, melyek orvosi szempontból hatékonyak, elérhetőek, valamint etikai szempontból is kifogástalanok, azaz nem használtak sem az előállítás, sem a tesztelés fázisában abortuszról származó sejtvonalaikat. Így három etikai szintet különböztetnek meg⁸:

⁸ <https://s27589.pcdn.co/wp-content/uploads/2020/12/COVID-19-Vaccine-Candidates-and-Abortion-Derived-Cell-Lines.pdf>

1. azok az oltóanyagok, amelyek tervezése, előállítása vagy tesztelése során egyáltalán nem használtak abortuszból származó sejtvonalatokat;
2. azok az oltóanyagok, amelyek esetében az előállítási folyamat során nem használtak abortuszból származó sejtvonalatokat, viszont a fejlesztési fázisban egy adott ponton – pl. a megerősítő tesztelés során – igen. (pl. a Pfizer – BioNtech, Moderna, Novavax AB COVID-19 vakcina);
3. azok az oltóanyagok, amelyek esetében használtak abortuszból származó sejtvonalatokat a fejlesztési folyamat több fázisában, és emellett az előállítás során is.

Megjegyzésük két irányba mutat: a közeli felhasználás és a jövőbeni kutatás síkjára. A közeli felhasználást illetően a Bioetikai Központ is elismeri: az egyén dönthet *bármely elérhető* vakcina felhasználásáról, még ha etikailag problémás is, de lelkiismeretében el is állhat tőle. Az USA Országos Katolikus Bioetikai Központja arra a következtetésre jutott, hogy elvben *egyik jelenleg fejlesztés alatt álló vakcina sincs tiltva vagy kizárva* – az aktuálisan meghatározó körülményeket figyelembe véve. Azonban a Központ véleménye szerint egyértelmű etikai hierarchia van az egyes oltóanyagok között. A leginkább ajánlott (ha elérhető) az 1. csoport oltóanyaga, elfogadott és preferált a 2. csoport a 3. csoport előtt. Ha nyomós ok van és nincs más alternatíva, a 3. csoport oltóanyagai is elfogadhatóak lehetnek. Tudni kell, hogy ma a piacon az 1. csoportba tartozó oltóanyag még nincs, lassú fejlesztés alatt áll, a legtöbbször ha nem is a kifejlesztés, de a legvégső tesztelés során kénytelenek megnézni valódi emberi sejteken is a hatást. Persze tisztázzák: senki ne gondolja, hogy embrionális őssejtekről van szó, hanem elhunyt magzati szövetekből vett sejtekről, melyeket izoláltak és növesztettek. Annyit azonban hangsúlyoznak: *az egyén köteles valamilyen módon kifejezni ellenérzését az abortusszal és az abortuszból származó sejtvonalak használatával kapcsolatban.*

A jelen helyzet tűzoltásán túl azonban *hosszú távú felelősségünk* is van. A keresztények alaphivatása, hogy az élet evangéliumát szolgálják. A biotechnológiai kutatást és fejlesztést abba az irányba kell segíteni, ahol a vakcináknak semmilyen közük nincs az abortuszhoz. *Az élet szentségéről tanúságot kell tennünk, és véget kell vetnünk az abortuszból származó sejtvonalak használatának.* Persze ehhez bátorság és hatékony eljárás szükséges, a kutatók és a gyógyszeripari óriások megszokták a könnyebb utat, hihetetlen a nyomás a tudósok részéről is az ilyen kutatások legitimálásához. Időre, pénzre, elhivatott kutatókra van szükség az alternatív utak felkutatásához. Ez az amerikai katolikus bioetikai központ felhívja a figyelmet: sokkal kiterjedtebb és megszokottabb az ilyen „biológiai anyagok” használata, mint gondolnánk. Az egyéneknek, az életvédő csoportoknak, a tudósoknak, katolikus egyetemeknek, az Egyháznak és a kormányoknak is össze kell fogni, hogy túljussunk ezen a gondolkodáson és az élet kultúráját építsük. Bár az egyén most élhet ezekkel a védőoltásokkal, de az Egyház egészének továbbra is elhivatottan, engedmények nélkül küzdenie kell a „más út”, az életvédelem mellett.

„A fent ismertetett etikai alapelvek és iránymutatás alapján bizonyos körülmények között az *emberek igénybe vehetik* az etikai szempontból problematikus, fejlesztés alatt álló COVID-19 oltóanyagokat.” A védőoltás felvételénél az etikai feltételeken túl szempont a személy egészségügyi állapota, amit mindenkinek a saját kezelőorvosával kell átbeszélnie, hiszen lehetnek olyan betegségek, melyek miatt az illetőnek nem ajánlatos felvenni. További szempont lehet, hogy védenie kell a környezetében élő veszélyeztetetteket, vagy munkaköre miatt szükséges az ő védettsége. Ferenc pápa szerint egyenesen erkölcsi kötelesség az oltás megfontolása a saját és mások életének védelme miatt is.

Záró megjegyzések

Amikor süllyedt a Titanic, nem az volt az első kérdés, hogy milyen és miért csak ennyi mentőcsónak van, hanem „menteni a menthetőt” a rendelkezésre álló eszközökkel. A Titanic elsüllyedése előtt és után kell a mentőcsónakok milyenségéről és mennyiségéről vitázni. Sürgető helyzetben, ha már nincs alternatíva, akkor a jelen élet az első, annak a szentségét kell első helyre tenni.

Most nem egyszerű boldog, békeidőben vagyunk, amikor ráérősen konferenciázhatunk és rákényszeríthetnénk a vakcina kutatóit, a hatóságokat, az előállítókat és a terjesztőket, hogy minden szempontból (orvosilag, etikailag, gazdaságilag) tökéletes vakcinát állítsanak elő és tejjessenek el Afrikában is. *Most szükséghelyzet van:* a vírus és mutációi közvetlenül is fenyegetnek életeteket, s az egészségügyi rendszer túlterheltsége miatti összeomlás fenyegetése más betegek ellátását is veszélyeztetné, a gazdasági összeomlás újabb konfliktusokat gerjesztene. Bár most a vírus és gyors mutációi által sarokba szorított helyzetben vagyunk, ám sarokba szorítva, *kényszerhelyzetben is szeretnénk erkölcsösen cselekedni.* A nem vagdalkozó, hanem finoman differenciáló morálteológia hangsúlyozza: mindig erőltetni kell az „A” tervet, azaz a tökéletes vakcina előállítását, *de sarokba szorított helyzetben nem ugyanazon szabad lehetőségek állnak rendelkezésre.* Ha az ember bekerül egy szükséghelyzetbe, akkor két morális ítéletre van szükség: egyrészt az etika megítéli, tehet-e arról, hogy ilyen szükséghelyzetbe került az illető vagy nem, tehet-e a sarokba szorított helyzetében a lehetőségei lecsökkenéséről. Másrészt megítélendő, hogy ha már idekerült, akkor ebben hogyan viselkedik. Amikor már nincs fekete-fehér megoldás, csak a szürkének különböző árnyalatai, akkor a „B” terv lép életbe, azaz menteni a menthetőt (a legnagyobb jót, az életet menteni, s megtehető a kisebb rossz). Így pl. megtörténhet, hogy valaki bűnösen tehet felelőtlen szexuális magatartásával a méhében lévő nem kívánt gyerekről, de hősiessé válhat abban, hogy mégis megtartja. Mi most nem tehetünk a járvány szükséghelyzetéről, nem egyformán tehetünk a lecsökktent lehetőségekről (hogy most éppen milyen vakcinák vannak, milyen vakcinákat lehet hónapokon belül gyártani, a rendkívüli tárolási lehetőségek hogyan oldhatók meg a különböző országokban), a leginkább arról tehetünk, hogy mégis hogyan mentjük a menthetőt. Más az a szükséghelyzet, amit az ember maga provokál ki, és más, amiben akarata ellenére is helyt kell állni. Ilyen szorongatott helyzetben kínálja a morálteológia a „kettős hatású cselekvés” és az „etikailag felelős kompromisszum” tanítását, melyek egyikében sem szentesíti a cél az eszközt, „minden és bármi” még szükséghelyzetben sem követhető el. A teológia itt beszél az „in se – önmagában mindig súlyos tettekről”, melyek szándékos (előrefelé) cselekvése sohasem követhető el, semmilyen jó szándék nem igazolhatja azokat (Katekizmus 1753). Az „etikailag felelős kompromisszum” pedig akkor köthető meg, ha az ember nem követi el az „in se” tetteket (önmagában súlyos tetteket, pl. a szándékos abortuszt), ám az adott történelmi keretből ki kell hoznia a lehető legtöbbet. A kompromisszum csak akkor köthető meg, ha az csak egy állomás (tehát nem cél), mivel a jelen történelmi adottságok csak annyit engednek meg – de cél a helyzet javítása, *a kompromisszumos állomáson való túllépés.* A kompromisszum teológiájában egyszerre van alázat a jelen helyzet felé és annak kérlelhetetlen javítási igyekezete az örökkévalóság felé.

Arra is emlékezni kell: a morál területén nincsenek dogmák. Az erkölcs területén is vannak változatlan értékek, objektív normák, melyek az ember metafizikai természetében keresendők, s melynek csúcsa Krisztus embersége (GS 22). A morálteológia ezeket az objektív, változatlan morális értékeket és elveket alkalmazza a mindennapok változó terepén, ezért a morális ítélet mindig vegyes ítélet. Van benne *általánosan igaz elv és történelmi valóság.* Minél absztraktabb egy elv, annál inkább igaz általánosan és annál könnyebb a közmegegyezést elérni (pl. a Ne ölj! parancs általánosan mindig igaz), de hogy a mindennapok sűrű valóságában mi számít ölésnek (lélegeztetőgép lekapcsolása, önvédelem, veszélyes sport?) ott már sokkal inkább differenciálódnak a vélemények. Így a vakcinák során is nem csoda, ha vannak viták az Egyházban, s ez jó, mert a morál területe már csak ilyen. Ám az elfogadhatatlan, ha súlyos, életet érintő kérdésekben egyesek az ellenvéleményüket egyenrangúnak tartanak a Tanítóhivatal, a Hittani Kongregáció, a Pápai Életvédő Akadémia tanításával. A Tanítóhivatal joggal várja el „az értelem és az akarat” bizalomteljes meghajlását, melyet nyomatékosít a tanítóhivatali folytonosság, hiszen e téren többször is egybevágó, több pápa kormányzása alatt és több bizottságtól is ugyanazt halljuk. Az Egyház joggal várja el, hogy a saját lelkiismeretünket ehhez igazítsuk, és joggal várja el, hogy *mások lelkiismeretét ne zavarjuk össze.* Az együttgondolkodás, a vita fontos a morálteológiában, de pl. Helmut Weber markánsan hangsúlyozza: *azt ne a közösségi média fórumain* tegyék meg a papok, a püspökök és a hívek, hanem a hivatalos egyházi fórumok felé. A személyes dialóguson, szakmai disputákon, a teológiai kari belső szakmai vitákon túl szabad személyesen leírni a Hittani Kongregációnak a tudományosan alátámasztott más véleményünket – fognak válaszolni.

Megérdemel egy bekezdést az orosz ortodox egyház reflexiója is. Általánosan ismert volt, hogy bizonyos ortodox egyházaknál könnyebben felbukkant oltásellenesség, melynek képviselői olykor főpapok, hívek és vehemens szerzetesek, kolostorok is voltak. Az utóbbi időkben több magas rangú ortodox egyházfő is áldozatul esett a vírustagadásának. 2008-ban *a moszkvai orosz pátriarka megtiltotta⁹ a püspököknek, papoknak és a szerzeteseknek, hogy az oltás ellen kampányoljanak és sürgeti a lakosság szakszerű, mítoszoktól és félelmektől mentes tájékoztatását.* A Moszkvai Patriarchátus együttműködve orvosokkal, filozófusokkal kimondja: a mai oltóanyagok felhasználói nagyon távoli kapcsolatban vannak a korábbi abortusszal, ami nem is az oltóanyag érdekében történt. Másrészt sürgetik az alternatív, etikailag teljesen elfogadható vakcinák előállítását és terjesztését. John Zizioulasz tekintélyes ortodox teológus pedig nagyon kritikusan beszélt a tudományokról, és önkritikusan az egyházáról: a tudomány és a vallás hisztérikus szembeállítás nem jó. A tudomány is vegye komolyabban az élet tágabb fogalmát, a vallás is vegye komolyan a tudomány illetékességét.

Az emberi önbecsülés pontosan szeretné tudni, meddig felelős ő saját maga. Ám a határ homályos. Igazából minden cselekvésünk kompromisszum (pl. az időbeosztásunk is), s állandóan bele vagyunk bonyolódva a másokkal való közreműködés hálózatába. Bármilyen éles logikával szeretnénk is csak jót tenni, csak az egyéni tetteinkre koncentrálni, valahogy a történelem bűnös kereteiből nem lehet katapultálni. Természetesen küszködünk csak az értelmet megfeszítve a pontos határok, illetékességek, felelőségek, bűnök és a saját felelősség felderítéséért! Ám azért érdemes meghallani a protestáns teológiát is, ami hangsúlyozza: valamiképpen sohasem vagyunk ártatlanok, mindig belebonyolódunk a bűn szövevényeibe, nem tudjuk önmagunkat és a történelmet megváltani. Rászorulunk a felszabadító Megváltóra. S érdemes a bizánci liturgiának az alapmentalitására pillantani. A bizánci liturgián állandó az „Uram, irgalmazz!” mormolása. Sokat kérjük, hogy Isten bocsássa meg a „szándékosan és nem szándékosan” elkövetett bűneinket, mulasztásainkat, közreműködéseinket. Alázatosan elismerjük belebonyolódásunkat. Így erkölcsileg *meg akarjuk tenni, ami rajtunk múlik*, de az „Uram, irgalmazz!” állandó imájával a Gondviselőre bízunk a történelem szövetét.

⁹ <http://www.patriarchia.ru/db/text/952723.html>